

บทที่ ๕

ผลกระทบจากกบฏ ร.ศ.๑๓๐

ความคิดเรื่องเปลี่ยนแปลงการปกครองของทหารอาชีพกลุ่มหนึ่งในปี
 ร.ศ.๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔) แม้จะมีใคส่งผลกระทบต่อระบอบการปกครองของประเทศใน
 ขณะนั้นแต่ประการใด ทั้งนี้เพราะผู้คิดการทั้งหมดถูกทางราชการจับกุมตัว ระบบ
 สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่คนกลุ่มหนึ่งเริ่มแสดงความสงสัยและไม่พึงพอใจจึงยังคงอยู่
 ในสังคมไทย หากแต่การคงอยู่นั้นก็มีใคเป็นหลักประกันความเชื่อมั่นแก่ฝ่ายใคทั้ง
 สิ้น กล่าวคือ ฝ่ายผู้ปกครองก็มิได้มีความมั่นใจในเสถียรภาพของตนเอง ขณะที่
 ฝ่ายผู้ถูกปกครองเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มปัญญาชนผู้มีการศึกษา ก็ยังคงความปรารถนาที่
 จะเห็นการเปลี่ยนแปลงอยู่เช่นเดิมและนับวันจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น กบฏ ร.ศ.๑๓๐
 จึงมีความสำคัญต่อกุณคนในระดัต่างๆ กัน เฉพาะอย่างยิ่งในดานการกำหนด
 นโยบาย แนวความคิด ระเบียบปฏิบัติ นับตั้งแตระดัผู้ปกครองจนกระทั่งถึงประชาชน
 ผู้ได้รับการศึกษาโดยทั่วไป

ผลกระทบตอกลุ่มผู้ปกครอง

๑. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิจารณาจากสาเหตุและคำให้การของพวกกบฏ ร.ศ.๑๓๐
 ทำให้มีอาจจะปฏิเสธใควารัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นผู้ใครับผลกระทบจากเหตุการณ์ใ
 ครั้งนั้นมากที่สุด จากจุดประสงค์ของคณะ ร.ศ.๑๓๐ ซึ่งมุ่งที่จะเปลี่ยนตัวผู้ปกครอง
 เป็นประการสำคัญนั้น ย่อมทำให้พระองค์ทรงหวาดทวนพระทัยเป็นธรรมดา แม้พวก
 กบฏใคถูกทางราชการจับกุมตัวแล้ว แต่ก็มีอาจจะทำให้ทรงเชื่อมั่นใควา เหตุการณ์
 ในท้านองนี้จะไม่เกิดขึ้นเป็นคำรบสองในเบืองไทย ความไม่มั่นพระทัยใคเหตุดังกล่าว
 ใคมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดแนวพระราชดำริทางการเมือง และการวางแนวพระราช
 ปฏิบัติบางประการ ดังจะใคแยกกล่าวเป็นเรื่อไป

ก. แนวพระราชดำริทางการเมือง

เหตุการณ์กบฏ ร.ศ.๑๓๐ ได้ทำให้พระองค์ ทรงตระหนักถึงภัยอันเกิดจากความคิดของคนรุ่นใหม่ที่มีมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลง ระบบการปกครองอย่างเก่า ในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระองค์ได้ทรงแสดงพระราชวินิจฉัยคัดค้านความคิดดังกล่าวโดยตลอดมา แนวพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ ๕ ปรากฏอย่างชัดเจนในจดหมายเหตุนายวันสวนพระองค์^๑ ที่ทรงบันทึกในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๔๕๕ อันเป็นระยะเวลาหลังเกิดเหตุการณ์กบฏ ร.ศ.๑๓๐ ได้ไม่นานนัก

เรื่องที่ทรงบันทึกนั้นเป็นพระราชวิจารณ์ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยและสังคมนิยม^๒ สำคัญสำคัญของแนวพระราชดำริของพระองค์เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือ ทรงเห็นว่าระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบสาธารณรัฐ ไม่เหมาะสมสำหรับเมืองไทย ทรงชี้ให้เห็นคุณและโทษของระบบการปกครองดังกล่าว ในเรื่องคุณหรือประโยชน์นั้นทรงชี้แจงว่า มีอยู่มากหากแต่ก็เป็นไปได้แต่ในทางทฤษฎีเท่านั้น ทรงเห็นด้วยกับเหตุผลที่ว่าระบบประชาธิปไตยเป็นหนทางหนึ่งซึ่งจะตัดความไม่แน่นอนเรื่องคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์

^๑จดหมายเหตุนายวันสวนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าชัชวลิต เกษมสันต์ วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๓ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓).

^๒การวิเคราะห์เรื่องแนวพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ ๕ เกี่ยวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตยและสังคมนิยม โปรคตุ ชัยอนันต์ สมุทวนิช การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย(พ.ศ.๑๘๘๓-๒๔๗๕), หน้า ๑๒๘-๑๕๐ และสุวดี เจริญพงษ์, "ปฏิวัติของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าต่อการศึกษาเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นตรี แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๓๖-๕๖.

กษัตริย์ที่มีอยู่ในการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปได้ เพราะอำนาจไม่ได้ตกอยู่กับคนเพียงคนเดียว แต่ในทางปฏิบัติทรงมีความเชื่อมั่นว่า หลักการที่ดีของประชาธิปไตยมีอาจจะนำมาใช้ได้ในประเทศไทย เพราะทรงถือว่า การปกครองแบบมีสภาไม่เหมาะสมสำหรับประเทศที่ล้าหลังเมืองยังขาดความพร้อม และคอยการศึกษา เช่น ประเทศไทย ซึ่งหากจะมีการนำมาใช้ก็เท่ากับเป็นการมอบอำนาจให้กับคนเพียงกลุ่มเดียวและคนกลุ่มนั้นก็อาจจะเป็นหลักประกันสำหรับชาติบ้านเมืองได้แต่ประการใด เพราะทรงมีความเชื่อว่า ไม่มีบุคคลใดที่จะเป็นนักการเมืองอาชีพที่มีความบริสุทธิ์ใจอย่างแท้จริง ทุกคนยอมหวังในผลประโยชน์ นอกจากนั้นยังทรงไม่เห็นด้วยกับวิธีการของระบบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลงตัวคณะผู้ปกครองตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ตามทัศนะของพระองค์ทรงถือว่า "การเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ทำการงานของรัฐบาลทั้งชุดเช่นนี้ ถ้ายิ่งเปลี่ยนบ่อยเท่าใดก็ยิ่งชอกช้ำมากเท่านั้น"^๑ ความชอกช้ำที่ทรงหมายถึงนั้น คือ ความเสียหายในการปฏิบัติราชการ เพราะการใดที่คนกลุ่มหนึ่งได้เริ่มขึ้นและยังมีทัศนคติทำให้สำเร็จก็มีคนอื่น เข้ามารับหน้าที่เสียแล้ว การดำเนินงานก็ต้องพลอยชะงักงันและเริ่มคนใหม่อยู่เรื่อยไป

สำหรับแนวพระราชดำริในเรื่องระบบสังคมนิยม^๒ ทรงมีพระราช-
วิจารณ์ว่าผู้ที่เรียกร้องใหม่ผู้นั้นมีความเท่าเทียมกันนั้น เป็นเพราะมีความเห่อของ
ใหม่และเป็นโรคริษยาผู้อื่น^๓ ในประเด็นนี้ทรงมีพระราชธิบายว่า สิ่งที่เกี่ยวข้องว่า

^๑จดหมายเหตุนายวันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๖๕.

^๒บันทึกเรื่องลัทธิสังคมนิยม ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุนายวัน เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงบันทึกคิดต่อกันเป็นเวลา ๒ วัน มีเนื้อหาทั้งหมด ๓๑ หน้า.

^๓จดหมายเหตุนายวันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๖๕-๗๑.

"โซเชี่ยลลิสต์" (สังคมนิยม) นั้น แท้ที่จริงก็คือความคิดในเรื่องศาสนาพระศรีอารีย์ ซึ่งมีอยู่ในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว^๑ และทรงมีความเชื่อมั่นว่า "ความเท่าเทียมกัน" ตามหลักการสำคัญของลัทธิสังคมนิยมไม่มีจริงในสังคมมนุษย์ ทรงถือว่าสังคมนิยมแท้ ๆ ไม่มี มีแต่สังคมนิยมจอมปลอม และพวกที่อ้างตนว่านิยมลัทธิดังกล่าวก็เพราะมีความปรารถนาในอำนาจและผลประโยชน์

กล่าวโดยสรุป ในประเด็นเกี่ยวกับแนวพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ ๖ พบว่าพระองค์เป็นบุคคลแรกที่ทรงยึดมั่นในหลักการของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงคัดค้านการปกครองในระบอบอื่น ๆ โดยสิ้นเชิง หากแต่วิธีการคัดค้านของพระองค์นั้นมิใช่การปราบบรามกักกันความเห็น เพราะทรงถือว่าไม่มีใครที่จะสามารถบังคับคนให้คิดได้ แต่หาหนทางลอมชักจูงได้ ฉะนั้นสิ่งที่ทรงยึดเป็นแนวทางในการชักจูงความคิดคนไทยให้ยึดมั่นในระบบและสถาบันเดิมก็คือ การทรงบทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับผลดี ผลเสีย ของระบบประชาธิปไตยและสาธารณรัฐ ซึ่งจะออกมาในรูปของบทความในหนังสือพิมพ์ บทละคร ตลอดจนพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสตามที่ต่าง ๆ นอกจากการวิจารณ์เรื่องลัทธิการเมือง พระองค์ยังทรงปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมพร้อม ๆ กันไปด้วย วิธีการทั้ง ๒ แนวทางนี้มีจุดมุ่งหมายหลักประการเดียวกัน คือ เสริมสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันกษัตริย์และเสถียรภาพในการปกครองแบบราชาธิปไตย เป็นสำคัญ คงจะได้อกล่าวเป็นประเด็นไป

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘

๑.) การคัดค้านระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย วิธีการที่ทรง
 เฝยแพร่แนวพระราชดำรินี้ในเรื่องนี้ จะผ่านทางพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ เช่น
 บทละครเรื่อง อุตตรกุรุ เป็นการแสดงออกถึงความไม่พอใจพระทัยต่อผู้ที่เรียกร้อง
 การเปลี่ยนแปลงเพราะนิยมในของใหม่ ทรงถือว่าบุคคลเหล่านี้เป็นโรคไม่รู้จัก
 สงบ และหลงกรรมของนักพคซึ่งไม่มีความหวังดีต่อชาติบ้านเมือง^๑ หรือในบท
 ละครเรื่องฉวยอำนาจ ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่มุ่งอธิบายถึงผลดีผลเสียของ
 ระบอบราชาธิปไตยและสาธารณรัฐ สิ่งที่ทรงเน้นในเรื่องนี้ก็คือ ความสำคัญของ
 พระราชาในฐานะสัญลักษณ์และธงชัยของประเทศ ในขณะที่ผู้ปกครองในระบอบ
 สาธารณรัฐจะเป็นที่มาของความวุ่นวายและความไม่นาเชื่อถืออันน่าประการ^๒
 พระราชวิจารณ์ที่เกี่ยวกับลัทธิการเมืองซึ่งเผยแพร่ในคนหมู่มาก ก็เห็นจะเป็น
 บทความต่าง ๆ ที่ทรงพระราชนิพนธ์ลงในหนังสือพิมพ์รายวัน (ส่วนใหญ่จะเป็น
 หนังสือพิมพ์ไทย) เช่น ทรงวิจารณ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงในเมืองจีนจากระบอบ
 ประชาธิปไตยมาสู่สาธารณรัฐซึ่งทำให้เกิดการจลาจล ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก
 เพราะเหตุแห่งการเปลี่ยนระบบการปกครอง ว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, อุตตรกุรุ (พระนคร :
 โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๘), หน้า ๑๐-๒๓.

^๒ศรีอยุธยา (พระนามแฝง), ฉวยอำนาจ (ม.ป.ท., ม.ป.ป.),
 หน้า ๑๒-๓๕.

... การมีคอนสติวชันนั้นไม่ใช่ของง่าย ถึงจะมีคนที่มี
ความสามารถเพียงใส่ปากมือได้ ก็ไม่หมายความว่า
ทำการในเรื่องให้ราษฎรมีเสียงร่อยแปดพันอย่างเป็น
ผลสำเร็จได้ เพราะยังเป็นหมู่ป่าเถื่อนซึ่งอาจจะหมุน
ไปตามความเสกเป่าของบุคคลที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ...^๑

หรือในกรณีของประเทศโปรตุเกสซึ่งเกิดการจลาจลเพื่อล้มล้างราชวงศ์บรากันซอร์
พระองค์ก็ทรงมีพระราชวิจารณ์อย่างยืดยาวว่า ความคิดที่จะจัดพระราชวงศ์นั้น
มิใช่เรื่องที่พลเมืองโดยทั่วไปเห็นพ้องต้องกัน แต่เป็นเพียงการกระทำของบุคคล
เพียงบางกลุ่มที่หวังประโยชน์ใส่ตัวเอง ทรงตั้งข้อสังเกตว่า ผู้ที่คิดเปลี่ยนแปลง
การปกครองจากแบบเดิมเป็นอย่างใหม่โดยอ้างความรักชาติเป็นที่ตั้งนั้น แต่ที่จริง
เป็นคำพูดหลอกลวง ทรงยืนยันว่า "ผู้ที่แสดงตนเป็นคนรักชาติมากที่สุดมักเป็นคนที่
เห็นแก่ตัวมากที่สุด."^๒ พระราชวิจารณ์ในเรื่องระบบการปกครองโคจบบลงด้วย
การเสนอแนวนโยบายให้กับคนไทยถือปฏิบัติ คือ ให้อำนาจในนิติธรรม (ระเบียบ
แบบแผนประเพณีที่ดี) ที่มีมาแต่โบราณกาล โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
หน้าที่ของพลเมืองมีเพียงอย่างเดียวคือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข., เอกสาร ร.๖ น.๒๐๒/๑๕ เหตุการณ์ชนบดในประเทศจีน
(บทวิจารณ์ของอัสวพาหุ).

^๒ หจข., เอกสาร ร.๖ น.๒๐๔/๑๕ ชาวประเทศโปรตุเกส คำนำ
"การปกครองอันเหี้ยมโหดของประเทศโปรตุเกส ความไม่สำเร็จของรัฐบาลรีปบลิก"
โดย อัสวพาหุ.

... จะต้องเป็นผู้มีความจงรักภักดีและซื่อสัตย์
กตัญญูแก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
ของเรา และอย่าได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการ
เพราะนั่นย่อมหมายถึงการเข้าไปรบหาที่เอง ซึ่ง
เป็นการไม่สมควร ...^๑

เพราะฉะนั้นตามแนวพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ ๖
ประเทศไทยและพลเมืองไทยจึงยังคงสมควรที่จะยึดถือแบบแผนประเพณีการ
ปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การเรียกร้องความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ใน
สมัยของพระองค์จึงเป็นเรื่องที่ทรงเห็นว่าไม่เหมาะสมแก่กาลเวลา และสภาวะแวดล้อม
ทั้งปวง

๒). การปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม นโยบายที่เด่นชัดประการหนึ่งใน
สมัยรัชกาลที่ ๖ คือ การสร้างความรู้สึกรวมกันของคนในชาติ โดยเน้นความ
จงรักภักดีในสถาบันหลักทั้ง ๓ ของชาติ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
อย่างไรก็ตามในบรรดาสถาบันทั้ง ๓ นี้ พระองค์จะทรงเน้น ชาติ และกษัตริย์
เป็นประการสำคัญ ทรงถือว่า กษัตริย์กับชาติเป็นของคู่กัน พระราชาธิบายเกี่ยว
กับเรื่องนี้ทำให้ตัดสินใจได้ว่า ชาติในความหมายของพระองค์ก็คือกษัตริย์ กษัตริย์
มิได้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของชาติ หากแต่เป็นสัญลักษณ์ของความป็นชาติ เป็น
เรื่องที่แยกกันไม่ได้ ดังพระบรมราชาธิบายในตอนหนึ่งว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข., เอกสาร ร.๖ น.๒๐๐.๔/๓ ชาวต่างประเทศต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยว
กับการปกครอง คอดัมม์ "จับใจ" (๙ พฤษภาคม ร.ศ.๑๓๑) พระบรมราชาธิบาย
ในทำนองนี้ยังปรากฏอยู่ในพระบรมราโชวาทที่ทรงแสดงแก่บุคคลในสถานที่ต่าง ๆ กัน
ดู พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : โรงพิมพ์
บำรุงนุกุลกิจ, ๒๔๕๖).

... การที่จะตัดสินว่าผู้ใดเป็นชาติใดโดยแท้จริงนั้น
 ของพิจารณาว่าผู้นั้นมีความจงรักภักดีต่อใคร ถ้าเขา
 จงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินสยาม เขาจึงจะเป็น
 ไทยแท้ แต่ถ้าใครแสดงตนว่าเป็นอิสระแก่ตน ไม่มี
 ความจงรักภักดีต่อผู้ใด ดังนี้ต้องจัดว่าผู้นั้นเป็นคนไม่
 มีชาติ เพราะคน ๆ เดียวหรือหมู่เดียวจะตั้งตนขึ้นเป็น
 ชาติต่างหากหาได้ไม่ ...^๑

การปลุกฝังความรู้สึกชาตินิยมของรัชกาลที่ ๖ ได้กระทำโดยวิธี
 เดียวกันกับการคัดค้านเรื่องระบอบการปกครองอื่น ๆ คือ ทรงใช้บทพระราช-
 นิพนธ์และพระราชทานพระราชมติในที่ต่าง ๆ กัน นอกเหนือไปจากนั้นพระองค์
 ยังทรงถ่ายทอดพระราโชบายผ่านทางระบบการศึกษา เพราะทรงตระหนักใน
 ความสำคัญของผู้ได้รับการศึกษาดีว่า เป็นทางหนึ่งที่จะนำให้คนเห็นข้อเปรียบเทียบ
 และคิดจะนำสิ่งที่ตนเห็นว่าดีกว่ามาใช้ในบ้านเมืองไทย เฉพาะอย่างยิ่ง
 เมื่อได้รับฟังนักพูด ๆ ก็ยิ่งทำให้ใจคอพุ่งซ่าน พวกนี้คิดเลื่อมลอบถึงขนาดขาด
 ความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ได้ในที่สุด^๒ พระองค์ได้ทรงยกตัวอย่าง
 ของอิทธิพลจากการศึกษาและการคล้อยตามนักพูด ในกรณีทหารคึกภินในปี ร.ศ.๑๓๐
 ซึ่งในความรู้สึกส่วนพระองค์ที่ทรงบรรยายนั้น กล่าวไว้ว่า

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^๒ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ถึงพันโทพระนราธิราชภักดี, ๕-๖ ตุลาคม ร.ศ.๑๓๑" ใน วารสารประวัติศาสตร์
 ๕ (กันยายน - ธันวาคม, ๒๕๒๒) : ๘๘-๑๐๑.

"...เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง และข้ามีความโหม้น้อยอย่างยิ่งเหลือที่จะอธิบายได้"^๑
 เพราะฉะนั้น พระบรมราโชบายของพระองค์ต่อระบบการศึกษาในระยะหลังกฎ
 ร.ศ.๑๓๐ ก็คือ การเบียดเบียนการขาดคตินิยมในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งทรงมี
 กระแส พระราชดำรัสผ่านทางครูอาจารย์ให้นำไปเผยแพร่อีกต่อหนึ่ง

ข. พระราชปฏิบัติส่วนพระองค์บางประการหลังกฎ ร.ศ.๑๓๐

เหตุการณ์ในปี ร.ศ.๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔) นอกจากจะส่ง
 ผลต่อการกำหนดแนวพระราชดำริและพระบรมราโชบายทางการเมืองแล้ว เหตุ-
 การณ์ในครั้งนั้นยังมีส่วนทำให้รัชกาลที่ ๖ ขาดความมั่นใจพระทัยในเสถียรภาพและ
 ความปลอดภัยของพระองค์เอง ทางออกของพระองค์ก็คือ การไม่ให้ความไว้วาง
 พระทัยแก่บุคคลอื่นใดนอกจากกลุ่มคนวงใน ซึ่งได้แก่พวกข้าราชการสำนักและเสนาบดี
 ผู้ใกล้ชิดบางคน นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ทรงเพิ่มความสนับสนุนและขยายขอบเขต
 กิจกรรมบางประเภทที่ได้รับความนิยมอย่างมากเมื่อครั้งเกิดกฎ ร.ศ.๑๓๐ เช่น
 กองเสือป่า ซึ่งกลายเป็นกิจกรรมระดับชาติที่ทุกฝ่ายต้องให้ความสนับสนุนตลอด
 รัชสมัยของพระองค์จึงจะได้อกล่าวเป็นลำดับไป

๑). การย้ายพระราชฐานและใช้ทหารรักษาวังถวายความ
 ปลอดภัยหลังเหตุการณ์ ร.ศ.๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔) รัชกาลที่ ๖ ทรงย้ายพระ-
 ราชฐานจากพระราชวังสวนดุสิตมาประทับยังพระบรมมหาราชวัง ตามคำกราบบังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เรื่องเดียวกัน.

ทูลของพระยาอนุรักษราชมนเฑียร สมุหราชองครักษ์ ด้วยเหตุผลที่ว่า พระบรม
 มหาราชวัง เป็นที่มั่นคงกว่า^๑ ทั้งยังได้เปลี่ยนระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษา
 พระองค์ใหม่ โดยใช้ทหารรักษาวังเป็นหลัก และกำหนดเวลาปีคพระุพระราชวัง
 ใหม่จากยามิ ๕ โมงเย็น เป็นยาม ๔ โมงแทน การเปลี่ยนแปลงในเรื่องพระราช
 ฐานและการรักษาพระองค์นี้ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้ทรงมี
 พระราชหัตถเลขาถวายคำทูลว่า "เป็นการแสดงออกถึงความหวาดระแวงจน
 เกินขอบเขต"^๒ และ "ไม่อยากจะแสดงอาการกิริยาให้คนเห็นว่าเธอ
 ไม่สบายในเรื่องยุ่งคราวนี้ ... คนจะคิดเห็นไควว่า ... มีรัชชัตติชาติ कुमार..."^๓

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของการไว้วางพระทัยต่อเหล่าข้าราชการสำนักของ
 รัชกาลที่ ๖ ก็มีได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด ตรงกันข้ามกลับยิ่งจะทรง
 จำักพระองค์เองไว้ในหมู่ข้าราชการบริพารซึ่งทรงให้ทั้งความใกล้ชิดและ ความห่วงใย
 มากยิ่งขึ้นหลังเหตุการณ์กบฏ ร.ศ.๑๓๐ และด้วยเหตุที่กลุ่มข้าราชการสำนักของพระองค์
 เป็นเรื่องที่ถูกโจมตีมาก พระองค์จึงทรงฝากฝังกลุ่มคนเหล่านี้ไว้กับ เสนาบดีชั้น
 ผู้ใหญ่ที่ทรงให้ความไว้วางพระราชหฤทัยโดยเสมอมา^๔ นั่นคือ เจ้าพระยา-
 ยมราช (ปั้น สุขุม) เสนาบดีนครบาลในขณะนั้น เหตุที่ทรงเตรียมการไว้ดังนี้

^๑ หจข., เอกสาร ร.๖ ม.๑๗/๑๑ จดหมายกราบบังคมทูลของ
 พระยาอนุรักษ เสนอให้เปลี่ยนที่ประทับ.

^๒ หจข., พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระพันปี ถึง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกลาเจ้าอยู่หัว ๑๑ มีนาคม ร.ศ.๑๓๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน. (๑๒ มีนาคม ร.ศ.๑๓๑).

^๔ หจข., เอกสาร ร.๖ บ.๓.๑/๒๔ เดม ๔ เรื่องของเจ้าพระยายมราช.

เป็นเพราะทรงมีความเชื่อมั่นว่า ข้าราชการของพระองค์เป็นกลุ่มที่ใคร ๆ พากัน
 ปรึกษา ซึ่งนับเป็นพระราชวินิจฉัยที่น่าเสียดายยิ่ง เพราะเหตุดังกล่าวนี้เองจึงทำ
 ให้พระองค์มีทรงคิดที่จะพิจารณาถึงเหตุแห่งการถูกโจมตีและคิดหาทางปรับพระองค์
 แลประการใด วิธีการแก้ปัญหาของพระองค์จึงเป็นการโต้ตอบกับความต้องการของ
 กลุ่มผู้เรียกร้อง (คณะ ร.ศ.๑๓๐) เช่น การออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยที่รื้อฐาน
 ในพระราชสำนัก^๑ ซึ่งมีใจความสำคัญคือ จำกัดขอบเขตและเวลาของผู้ที่จะ
 เข้าเฝ้า เครื่องครัดยิ่งขึ้น เฉพาะวันอาทิตย์นั้นให้ถือเป็นวันว่าง ห้ามใครเข้า
 เฝ้าเป็นอันขาด เหตุที่ทรงกำหนดดังนี้เพราะทรงมีพระราชดำริว่า พระราชวังมิใช่
 สาธารณสถาน เป็นที่ใครจะไปจะมาเมื่อใดก็ได้ ที่สำคัญก็คือทรงมีพระราชวินิจฉัย
 ว่า ผู้ที่อยากเข้าเฝ้าเป็นผู้ที่มีความทะยานตนที่จะเสมอหน้ากับคนอื่น "เห็นใครเข้า
 ใดถึงไหนก็จะเข้าไปถึงบาง"^๒ เพราะเหตุผลดังกล่าวพระองค์จึงทรงถือว่า
 เหล่าข้าราชการเป็นพวกที่สมควรแก่พระเมตตาและควรค่าแก่ความไว้วางพระ-
 ราชหฤทัยเหนือกว่ากลุ่มคนอื่นใด.

๒). การขยายกิจการเสือป่า หลังเหตุการณ์กบฏ ร.ศ.๑๓๐
 สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถได้ทรงกรมบังคับคุมพลถึงสาเหตุ
 แห่งความไม่พอใจของพวกที่คิดการในครั้งนั้นว่า เป็นเพราะเหตุเรื่องเสือป่าเป็น
 ที่ตั้ง เกรงกรมบังคับคุมพลของพระเจ้าอนงยาเธอพระองค์นี้ นับเป็นการแจกแจง
 รายละเอียดอย่างตรงไปตรงมา โดยเฉพาะเรื่องเสือป่านั้นทรงสรุปเป็นประเด็น ๆ
 ไป เช่น เสือป่าสำคัญกว่าราชการ ข้าราชการเป็นกลุ่มผู้นำเสือป่า เพราะฉะนั้น

^๑"พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยที่รื้อฐาน" ในพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๘๑.

^๒เรื่องเดียวกัน.

จึงเท่ากับครอบงำราชการได้โดยปริยาย และเลื้อป่านำความลำบากมาใหญ่หนักหัด เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าพาหนะ ค่าปรับ ตลอดจนถูกเรียไรร้อยเสมอ^๑ ทรงยืนยันว่าความไม่พอใจเรื่องเลื้อป่านั้นมีอยู่ในทุกวงการ แมพลเรือนก็ยังตั้งข้อสงสัยถึงขนาดมีผู้ตั้งคำถามในหนังสือพิมพ์เคลิเมลว่า หากประเทศไทยเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นประชาธิปไตย จะมีการบังคับให้คนเข้าเป็นเลื้อป่าไคหรือไม่^๒

อย่างไรก็ตามการกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ก็มีได้มีผลต่อการเปลี่ยนแนวพระราชปฏิบัติในเรื่องเลื้อป่าแต่ประการใด ตรงกันข้ามกิจกรรมเลื้อป่ากลับยิ่งขยายวงออกไปทั่วพระราชอาณาจักร ทั้งยังได้มีการขอร้องให้เสนาบดีให้ความสนับสนุนกิจการเลื้อป่าอย่างเต็มที่^๓ และในบรรดาเสนาบดีที่ตอบสนองพระราชโอรสเรื่องเลื้อป่าก็เห็นจะไม่มีใครเกิน เจ้าพระยามรราช ทานผู้นี้ นอกจากจะเป็นผู้บังคับการเลื้อป่ากองเสนากลางกรุงเพท ฯ แล้วยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการระดมสมาริทธิเข้าฝึกหัดไคเป็นจำนวนมากโดยเสมอมา วิธีการหนึ่งที่ทานใช้ก็คือ ให้หัวหน้าหน่วยงานในสังกัดกระทรวงนครบาลทุกแห่งทำบัญชีรายชื่อข้าราชการที่เขารวมขอมอบเลื้อป่าและหากผู้ใดขาดการฝึกหัดไคไม่ว่าจะกรณีใดก็ตาม ให้ผู้บังคับบัญชารายงานชื่อสมาชิกพร้อมทั้งเงินเดือนให้ทานทราบ^๔

^๑ หจข., เอกสาร ร.๖ ม.๑๗/๑๒ พระหัตถ์เลขาสมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ (๘ มีนาคม ร.ศ.๑๓๐).

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ หจข., เอกสาร ร.๖ บ.๑๖.๔/๒๐ รายงานประชุมเสนาบดีเรื่องเลื้อป่า พ.ศ.๒๔๕๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

ด้วยความสำเร็จของเสนาบดีเจ้ากระทรวงและด้วยเหตุที่เสือป่าเป็นพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์ กิจกรรมเสือป่าจึงมีความสำคัญต่อประเทศและพลเมืองไทยตลอดสมัยรัชกาลที่ ๖ เรื่องราวของเสือป่ามิได้จำกัดวงเฉพาะในหมู่ข้าราชการ หากแม้ในวงการศึกษาก็กิจกรรมเสือป่าก็มีอิทธิพลอยู่มากมาย ดังปรากฏว่า นิสิตในระดั่มหาวิทยาลัยคนหนึ่งต้องพลาดจากการเป็นบัณฑิตเพราะสอบตกในวิชาเสือป่า^๑

ข้อสังเกตประการสำคัญเกี่ยวกับเรื่องเสือป่าในระยะหลังเหตุการณ์ ร.ศ.๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔) ก็คือ การอบรมสั่งสอนสมาชิกเสือป่าจะเน้นเรื่องความรักที่ต่อพระเจ้าแผ่นดินเป็นที่ตั้ง^๒ กองเสือป่าในช่วงหลังกบฏ ร.ศ.๑๓๐ จึงกลายเป็นเครื่องมือในการขยายอุดมการณ์ชาตินิยมของรัชกาลที่ ๖ ได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุป ผลจากกบฏ ร.ศ.๑๓๐ ตลอดจนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นเรื่องของการกำหนดแนวพระบรมราโชบายในการต่อสู้กับความคิดที่เป็นปฏิปักษ์ของกลุ่มผู้เรียกร้องความเปลี่ยนแปลง และกลุ่มชนผู้ได้รับอิทธิพลจากขบวนการดังกล่าว เป็นประการสำคัญ.

^๑ โยธม โจรนวิภาต "คุยกันเรื่องเก่า ครั้งที่ ๕" สันตนา ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๒๑.

^๒ หจช., เอกสาร ร.๖ บ.๑๖/๒, บ.๑๖/๕ รายงานจเรเสือป่าตรวจราชการ.

๒. พระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์

พระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์กบฏ ร.ศ.๑๓๐ ก็คือกลุ่มที่ทรงถูกพวกกบฏเอียงอ้างพระนามซึ่งมีอยู่ ๓ พระองค์ด้วยกัน คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้า ๗ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ และ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทั้ง ๓ พระองค์นี้ทรงตกอยู่ในภาวะอัน ยากยิ่ง เพราะทรงเป็นที่หวาดระแวงพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บางพระองค์ซึ่งทรงมีเรื่องบาดหมางกันมาตั้งแต่ครั้งก่อนเกิดกบฏ ร.ศ.๑๓๐ เช่น สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ รัชกาลที่ ๖ ก็ทรงใช้ชีวิต การตั้งเข้ามาไว้ใกล้พระองค์ โดยโปรดให้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตร

อย่างไรก็ตามในด้านการปฏิบัติพระองค์ของพระบรมวงศานุวงศ์ ที่อ้างพระนามมาข้างต้นนี้ก็ไปในแนวทางเดียวกัน คือ พยายามพิสูจน์พระองค์เอง ว่ายังมีความจงรักภักดีในองค์รัชกาลที่ ๖ ที่เห็นโทษก็คือต่างฝ่ายต่างให้ความร่วมมือ ในกิจกรรมเสียป่า เป็นอย่างมาก ๒ เฉพาะอย่างยิ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้า ๗ กรมหลวง-พิษณุโลกประชานาถนั้นได้ทรงพยายามแสดงพระองค์ว่าเป็นผู้ที่ขึ้นอยู่กับพระ-ราชบัลลังก์ ทรงกระทำทุกสิ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมความมั่นคงแห่งพระราชอำนาจ

กรมหลวงราชบุรี ๗ ได้เคยปฏิเสธตำแหน่งนายรัฐมนตรีสภาซึ่งรัชกาลที่ ๖ เคยให้คนมาทูลทาบตามเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๕ เสด็จสวรรคตได้ไม่นาน และเมื่อมีการ ทาบตามใหม่เพื่อทรงขอให้กลับเข้ารับราชการอีกเป็นคำรบสอง กรมหลวงราชบุรี ๗ ก็ทรงตอบด้วยประโยคที่ทำให้รัชกาลที่ ๖ ไม่ทรงพอพระทัยเป็นอย่างยิ่งเพราะทรง อ้างถึงความเป็นห่วงในผลประโยชน์แห่งกิจการโรงสีข้าว เพราะฉะนั้นเมื่อทรงถูก พวกกบฏอ้างพระนามควยหวังให้เป็นประธานาธิบดีคนแรกของไทย จึงทำให้ทรงไ้รับ การเพ่งเล็งมากยิ่งขึ้น.

^๒ หจข., เอกสาร ร.๖ น.๑๖.๑/๑๘ รายงานประชุมเสนาบดีเรื่อง เสียป่า พ.ศ.๒๔๕๗.

ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อาทิเช่น การกราบบังคมทูลเรื่องจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน วิธีที่ทรงเสนอมีทั้งการปราบปรามและสร้างสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ เช่น การออกพระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์ มิให้เสนอข่าวที่เป็นผลร้ายต่อรัฐบาล หรือการแนะนำให้รัฐเขาไปมีส่วนเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์บางฉบับ เพื่อใช้เป็นกระบอกเสียงในการเผยแพร่ข่าวสารและตอบโต้คำวิพากษ์วิจารณ์ ทรงเสนอให้นำรัฐมนตรีสภากลับมาใช้* เพื่อให้เป็นสถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่รับสนองพระบรมราชโองการจากพระมหากษัตริย์ วิธีดังกล่าวนี้ทรงเห็นว่าจะเป็นทางทำให้สถาบันกษัตริย์พ้นจากการถูกโจมตี^๒ หากแต่เป็นที่น่าเสียดายว่าความเห็นที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ๗ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงเสนอมานั้น มิได้เป็นที่สนพระทัยของรัชกาลที่ ๖ แต่ประการใด พระบรมราชโองบายในบางเรื่อง เช่น พระราชบัญญัติเอกสารและหนังสือพิมพ์แม้จะมีการนำมาใช้แต่ก็เป็นเวลาอีกหลายปีต่อมา คือ ประกาศใช้ใน พ.ศ. ๒๔๖๕

อย่างไรก็ตามการพิสูจน์พระองค์เองของสมเด็จพระเจ้าฟ้า ๗ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ก็ยังคงมีอยู่โดยตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ กล่าวได้ว่าทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะให้สมเด็จพระเชษฐาธิราชพระทัย ในระยะหลังจะทรงร่วมในกิจกรรมที่เป็นพระราชนิมมบางเรื่อง เช่น การแสดงละครตั้งที่พระองค์ได้

^๑ หจข., เอกสาร ร.๖ ก.๑/๑๒ ความเห็นเจ้าฟ้า ๗ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เรื่องจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน.

* รัฐมนตรีสภา เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีมาแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ ๕.

^๒ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า จุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า ๒๒๘.

ทรงพระนิพนธ์บทละครให้บรรดาศึกษาเรียนนายร้อยแสดง และไดกรามบังคมทูล
เชิญรัชกาลที่ ๖ ให้เสด็จในงานดังกล่าวด้วย

การแสดงออกของพระบรมวงศานุวงศ์ตั้งเฝ้าเกล้ามาทั้งหมดนี้จึงเป็นวิธีการ
แก้ภาพพจน์ของแต่ละพระองค์นั่นเองมาแต่กรณีกฎ ร.ศ.๑๓๐.

ผลกระทบตอองทัพ

จากการที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่ในกฎ ร.ศ.๑๓๐ เป็นกลุ่มที่อยู่ในวงการทหาร
อาชีพ เพราะฉะนั้นองค์กรแห่งนี้จึงมีอาจจะหลีกเลี่ยงผลแห่งความผิดในครั้งนั้นได้
มาตรการต่าง ๆ ที่ผู้ปกครองใช้กับกลุ่มทหารอาชีพหลังการเกิดเหตุการณ์ในปี ร.ศ.๑๓๐
จึงมีทั้งการเข้ามาควบคุม จำกัดบทบาท และวางแนวความคิด ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์
หลัก คือ เพื่อป้องกันมิให้ข้าราชการกลุ่มนี้ลุกขึ้นมาต่อต้านผู้ปกครองได้อีกเป็นคำรบ
สอง วิธีการต่าง ๆ ที่รัฐใช้ควบคุมความเคลื่อนไหวของกลุ่มทหารอาชีพนั้น จะเห็น
ได้จากนโยบายของผู้ปกครองเอง

พระบรมราชโองบายที่เด่นชัดของรัชกาลที่ ๖ ตอกลุ่มทหารอาชีพก็คือ
ทรงเน้นให้ทหารตระหนักในภารกิจแห่งตน คือ ป้องกันประเทศชาติ มิใช่เข้าไป
ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมือง ทหารในสมัยหลังกฎ ร.ศ.๑๓๐ จะถูกห้ามมิให้พูด
ถึงเรื่องการเมือง หรือเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมทางการเมืองใด ๆ^๒

บทละครที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่อาศัยเค้าโครง
จากบทละครของต่างประเทศ เช่นเรื่อง "หนูจ๋า" ซึ่งดัดแปลงมาจากเรื่อง Mon Bébé
เป็นต้น.

^๒ประกาศและพระราชบัญญัติและพระราชนัดตต่าง ๆ รัชกาลที่ ๖ ร.ศ.๑๓๑
(พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ร.ศ.๑๓๑), หน้า ๕๘-๕๙.

พระราชโอรสองค์กลางจะผ่านทั้งทางพระบรมราโชวาทและการออกกฎของบังคับ
 นั่นก็คือจะทรงใช้ทั้งวิธี 'ปราบ' และ 'ปราม' เช่น ในบทพระราชนิพนธ์สุภาวดี
 ต่าง ๆ จะทรงย้ำให้เห็นว่า "การเมืองนั้นไม่ถูกกันกับการเป็นทหาร และบรรดา
 นายทหารที่ดื้อยอมไม่เกี่ยวข้องของควยเลย" ^๑ หรือ "การเมืองไม่เป็นวิชาที่อยู่ใน
 หลักสูตรของทหาร และไม่ใช่นิยมกันเลยในหมู่ทหาร" ^๒ ส่วนในคานการ
 ปราบนั้น พิจารณาได้จาก "กำหนดลักษณะการปกครองและระเบียบภายในของกอง
 ทักษิณ" ซึ่งใ้กระบวนหน้าที่ของทหารไว้ทั้งหมด ๑๔ ประการ ด้วยกัน หน้าที่
 ประการสำคัญที่สุดก็คือ "ต้องระวังรักษาพระองค์และพระบรมเดชานุภาพของพ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเต็มกำลังความสามารถ" ^๓ สำหรับข้อ
 ห้ามนั้นนอกจากทหารจะเขาเป็นสมาชิกสมาคมทางการเมืองมิได้แล้ว ทหารยัง
 ถูกจำกัดบทบาททางประการ กล่าวคือ

... ห้ามมิให้ทหารกล่าวความเกี่ยวของควยราชการบ้าน
 เมืองในที่ชุมนุมอย่างใด ๆ ทั้งห้ามมิให้บอกข่าวคราวอย่าง
 ใด ๆ เกี่ยวในราชการแก่หนังสือพิมพ์ นอกจากได้รับอนุญาต
 จากผู้บังคับบัญชาแล้ว...

^๑ อิศวภาวดี, หน้า ๗๔-๗๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ ประกาศและพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดต่าง ๆ รัชกาลที่ ๖

ร.ศ.๑๓๑, หน้า ๕๘-๕๙.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

อาศัยกฎดังกล่าวจึงมีการกลั่นแกล้งกันขึ้นในหมู่ทหาร เช่น กรณีพลทหาร นายเหลดวายุฎีกา และมีผู้นำเรื่องไปเสนอหนังสือพิมพ์ เหตุการณ์ดังกล่าว เป็นภาพสะท้อนของบรรยากาศความหวาดระแวงภายในกองทัพหลังกบฏ ร.ศ.๑๓๐ ได้เป็นอย่างดี ทหารจะถูกสอดส่องในพฤติกรรมเป็นอย่างมาก การสืบข่าวความเคลื่อนไหวภายในกลุ่มทหารนับเป็นการแสวงหาความคิดความชอบของข้าราชการที่หวังผลในการกราบบังคมทูล "เรื่องร้อน ๆ" ได้ในทางหนึ่ง

ตัวอย่างของการสอดส่องพฤติกรรมของทหารจะเห็นได้จากกรณี ร.ต.ตรี บุญสำราญ และ ร.ต.เปลี่ยน ไชยมังคละ ซึ่งอยู่ในกลุ่มทหารผู้ก่อการกำเริบ เมื่อเดือนมีนาคม ร.ศ.๑๓๐ และถูกตัดสินจำคุก ๒๐ ปี และ ๑๒ ปี แต่ให้รอกการลงอาญาไว้ ได้ตกเป็นจำเลยของ ร.ต.เลื่อน อัยการทหารบก ศาลมณฑลนครสวรรค์ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ.๒๔๕๕ ในข้อหาว่าได้กล่าววาจาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมราชตระกูล ส่วนความที่นำขึ้นกราบบังคมทูลนั้น รัชกาลที่ ๖ ทรงตั้งข้อสังเกตว่า เหตุการณ์ในครั้งนี้อาจจะเกิดจากมีผู้ต้องการแสวงหาความชอบส่วนตัว จึงนำเรื่องไม่เป็นเรื่องขึ้นฟ้องให้กลายเป็นการใหญ่โต และพาเหตุให้ไปกันใหญ่^๒ อย่างไรก็ตาม ผลของคดีนี้ก็ยังมีผลให้ทหารทั้ง ๒ นายต้องถูกตัดสินจำคุกคนละ ๒๐ ปี ตามประมวลกฎหมายอาญามาตราที่ ๙๑.

ศูนย์วิทยพัชการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข., เอกสาร ร.๖ ก.๑/๑๑ เรื่องมีผู้ส่งข่าวหนังสือพิมพ์ในกระทรวงกลาโหม (๓๐ พฤษภาคม ร.ศ.๑๓๑).

^๒ หจข., เอกสาร ร.๖ บ.๑๗/๒๐ ย่อความคดี ร.ต.ตรี, ร.ต.เปลี่ยน กองหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ. (๒๕ กันยายน ๒๔๕๕).

กล่าวโดยสรุป กรณีกฎ ร.ศ.๑๓๐ จึงกลายเป็นที่มาของเรื่องความหวาดระแวงภายในกองทัพ มาตรการต่าง ๆ ที่ผู้ปกครองพยายามนำมาใช้เพื่อการควบคุมความคิดและการกระทำของกลุ่มทหารอาชีพจึงเป็นเพียงกฎเกณฑ์อยู่บนกระดาษ เพราะในทางปฏิบัติแล้วย่อมเป็นการยากที่จะห้ามมิให้ทหารพูดเรื่องการเมือง เหตุการณ์ที่กลุ่มทหารถูกจับกุมในกรณี ร.ศ.๑๓๐ ก็ถือเป็น 'การเมือง' ประการหนึ่ง ซึ่งทหารก็ยังใช้เป็นหัวข้อในการสนทนาโดยตลอดมา และในความรู้สึกของทหารส่วนหนึ่งก็ยังคงมีความเห็นว่า "การก่อกองกำเริบในครั้งนั้นเป็นคุณต่อชาติบ้านเมือง" ^๒ ซึ่งรัชกาลที่ ๖ เองก็ทรงยอมรับในประเด็นดังกล่าว

ในส่วนที่เป็นงานเขียนและหนังสือทางวิชาการของทหารภายหลังกฎ ร.ศ.๑๓๐ แม้จะมีได้แสดงความคิดเรื่องลัทธิการเมือง แต่ก็ยังคงมีการแสดงความเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชาติบ้านเมือง เช่น ปัญหาการจัดการศึกษาให้พลเมือง ^๒ การคิดหาวิธีบำรุงชาติด้วยการสร้างคุณภาพให้กับชนชั้นกลาง ในประเด็นนี้เป็นการกล่าวถึงจำนวนประชากรที่เป็นความหวังของประเทศซึ่งตามบทความได้เน้นความสำคัญของชนชั้นกลาง พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพจึงยังคงเป็นภาพที่ปรากฏอยู่ในกองทัพไทยโดยตลอดมา

อย่างไรก็ตาม กฎ ร.ศ.๑๓๐ ก็เป็นที่มาแห่งปัญหาในกองทัพเพราะการที่ไม่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากรัชกาลที่ ๖ ย่อมมีผลต่อภาวะจิตใจของกลุ่มทหารอาชีพ เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้บังคับบัญชาในกรมทหาร

^๑"การศึกษาของเมืองเรา," เสนาศึกษาและแนววิทยาศาสตร์ เล่ม ๕ ตอนที่ ๖ (มิถุนายน ๒๔๖๔) : ๕๔๕-๕๕๓.

^๒ สาร เอกสาร ร ๖ บ ๑๗/๒๐ มื่อความคดี ร.ต. หวี, ร.ต. เป็ลสัน

มหาดเล็กกราบที่ ๑ รักษาพระองค์ หลังการทิวังคคของสมเด็จพระเจ้าฟ้า ๑ กรม
หลวงพิษณุโลกประชานาถ เพราะผู้ที่รับตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารแห่งนั้นต่อมา
คือ เจ้าพระยารามราฆพ ๑ สถาปการจต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้นนับเป็นปัจจัย
ประการหนึ่งที่ทำให้กองทัพไทยตกอยู่ในภาวะก้าวไปอย่างเชื่องช้า ซากความ
ก้าวหน้าเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่ทหารไทยส่วนใหญ่ก็เป็นผู้ที่มีความสามารถ หากทว่า
ความฉลาด ความสามารถของเขาเหล่านั้นไม่ได้รับการพิจารณาจากผู้บังคับบัญชา
(หมายถึงเจ้าพระยารามราฆพ) และนำประเทศแก่ประการใด ๒ ปัญหา
ต่าง ๆ ของกองทัพไทยดังกล่าวมาแล้วนั้นได้รับการคลคลายเมื่อรัชกาลที่ ๖
เสด็จสวรรคต ๓

ผลกระทบต่องลุมผู้มีการศึกษาโดยทั่วไป

ในประเด็นนี้จะวิเคราะห์เฉพาะบทบาทของหนังสือพิมพ์ซึ่งถือเป็นตัว
กลางสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็น ในสังคมของกลุมผู้มีการศึกษา
จากการศึกษาพบว่า แม้รัฐจะไคพยายามไคหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการ
ปลูกฝังความคิดของพลเมืองให้เป็นไปตามแนวทางที่ผู้ปกครองต้องการ ทั้งนี้ไม่ว่า
จะพิจารณาจาก บทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๖ หรือการไคมาตรการข้อเสียง
หนังสือพิมพ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน เช่น การไคราชการเขาไปถือหุ้ใหญ่ใน

๑ หจท., เอกสาร ร.๖ ก.๓/๑๖๖ กรมหลวงพิษณุโลกทิวังคค ตั้ง
พระยาประสิทธิ์ศุภการเป็นผู้รั้งผู้บังคับการทหารมหาดเล็ก (๑๓ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๖๓).

๒ สถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ F.O.371/11719

หนังสือพิมพ์บางฉบับ^๑ หรือการเข้าไปขอร้องเป็นการส่วนตัว ตลอดจนการออกพระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์^๒ ซึ่งยังผลให้หนังสือพิมพ์หลาย ๆ ฉบับต้องถูกทางราชการสั่งปิด แม้สภาพของวงการขยายความคิดเห็นของประชาชนจะอยู่ในข้อจำกัดและลุ่มลุกคลุกคลาน^๓ โดยตลอดมา หากแต่อุปสรรคดังกล่าวก็มีได้มีผลต่อการจำกัดความคิดเห็นของประชาชนให้มีการศึกษาแต่ประการใด บทความส่วนใหญ่หลังกบฏ ร.ศ.๑๓๐ ยิ่งทวีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น การแสดงความคิดเห็นเรื่องระบบการปกครองยังคงดำเนินต่อไป โดยเฉพาะในประเด็นการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของคณะรัฐบาล ซึ่งได้มีการยกตัวอย่างว่า มิได้กระทำการให้สมกับคุณค่าที่ราษฎรเสียเงินภาษีอากรและให้ความไว้วางใจ การเรียกร้องได้ขยายวงเรื่อยมาถึงการขอให้รัฐบาลฟังความคิดเห็นและคำวิจารณ์ของราษฎร^๔ การตั้งปัญหา

^๑ หจข., เอกสาร ร.๖ ม.๑๓/๖ หนังสือพิมพ์เคลิเมนต์ หนังสือพิมพ์ที่ทางราชการเข้าไปควบคุมโดยตรงมี พิมพ์ไทย ส่วนที่เข้าไปถือหุ้นใหญ่ มีกรุงเทพฯ เคลิเมนต์.

^๒ พระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์ออกใน พ.ศ.๒๔๖๕ หากแต่ก่อนหน้านั้นรัฐบาลได้ออกพระราชกำหนดตั้งบรรณคดีสโมสร ตามข้อกำหนดฉบับนี้กล่าวว่า ลักษณะหนังสือที่ดีต้องไม่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมือง, ประชุมกฎหมายประจำศก พ.ศ.๒๔๕๓, หน้า ๒๘๖.

^๓ "นักการเมืองกับเจ้านายบางพระองค์" นักการเมือง ๒ (มิถุนายน ๒๔๖๕) :

๓๗.

^๔ "ใครนำใคร" บางกอกการเมือง (๑๖ มิถุนายน, ๒๔๖๖) : ๓.

^๕ "วัง ณ ราชบุรี, "ประชาชนกับรัฐบาล" บางกอกการเมือง (๒๔ ธันวาคม, ๒๔๖๖) : ๓.

เรื่องระบบการปกครอง^๑ และเมื่อรัชกาลที่ ๖ เสด็จสวรรคต ในปีต่อมาบทความต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ได้เริ่มเรียกร้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครอง^๒ ความไม่พึงพอใจต่อระบบการปกครองแบบเดิมซึ่งได้แสดงอาการให้ปรากฏแต่ครั้ง พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) ได้รับแรงกระตุ้นจากปัจจัยหลาย ๆ ประการเมื่อเวลาผ่านไปจนเป็นผลให้เกิดการปฏิวัติในปี ๒๔๗๕ ในที่สุด

^๑"การเมือง" บางกอกการเมือง (๑๕ สิงหาคม, ๒๔๖๗) : ๓.

^๒"รัฐสภาสยาม" บางกอกการเมือง (๒๔ กุมภาพันธ์, ๒๔๖๘) : ๓.

บทสรุป

พัฒนาการของกลุ่มทหารใหม่ ซึ่งถือกำเนิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ด้วยจุดประสงค์ที่จะให้เป็นกลุ่มข้าราชการที่ทำหน้าที่ค้าเงินและส่งเสริมเสถียรภาพของผู้นำรัฐและเกียรติภูมิของประเทศชาติ เป็นประการสำคัญนั้น เมื่อกาลเวลาผ่านไปพร้อม ๆ กับสภาพความเปลี่ยนแปลงภายในกองทัพและการตั้งตนกันของปัญหาทางค่านต่าง ๆ ภายในสังคม กลุ่มทหารใหม่ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใฝ่หาค้ำประกันและมีความคิดที่กว้างไกลเกินกว่ากลุ่มผู้ได้รับการศึกษาอื่น ๆ ใดสะท้อนภาพความคิดเห็นของกลุ่มคนในกรณีเรียกร้องความเปลี่ยนแปลงเพื่อแสวงหาแนวทางที่ดีกว่า ทั้งภายในองค์กรทหารเองตลอดไปจนถึงระดับประเทศชาติ ทหารใหม่กลุ่มหนึ่งได้ปฏิบัติภารกิจกว้างไกลไปกว่าการแสดงความคิดเห็น นั่นคือได้คิดรวมตัวกันเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศในปี ร.ศ.๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔) หากแต่ก็มีอาจจะบรรลุผลดังความมุ่งหมายเพราะถูกปราบปรามจากฝ่ายรัฐบาล การกระทำของทหารใหม่กลุ่มนี้จึงเรียกว่า "กบฏ ร.ศ.๑๓๐" ในที่สุด

ความสำคัญของกบฏ ร.ศ.๑๓๐ มิได้อยู่ที่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของขบวนการนี้ หากแต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี ร.ศ.๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔) ถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนภาพความคิดเห็นและสถานการณ์ของชาตินิยมเมืองในยุคหลังการปฏิรูปประเทศของรัชกาลที่ ๕ พิจารณาจากกลุ่มผู้คิดการปฏิวัติ คือ กลุ่มทหารอาชีพซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรในรูปแบบใหม่ที่ได้รับการสนับสนุนมากที่สุด ทั้งในค่านรูปแบบและความคิดเห็น จากพื้นฐานทางการศึกษา การอบรม และการมีประสบการณ์ที่กว้างไกลตลอดจนภาระหน้าที่ของกลุ่มทหารใหม่ นับเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้ทหารอาชีพ เป็นกลุ่มที่พร้อมในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ความคิดปฏิวัติของกลุ่มทหาร ร.ศ.๑๓๐ เกิดขึ้นท่ามกลางสภาพความล่าช้าของเศรษฐกิจและสังคม ประกอบกับอิทธิพลทางความคิดของชาติตะวันตก ซึ่งยังผลให้เกิดความตื่นตัวเรื่องการปกครองแบบประชาธิปไตยในหมู่นักศึกษาไทยในสมัยนั้น ความปรารถนาที่จะยกกระชับความเจริญของประเทศให้เป็นอารยะ ได้รับการเร่งเร้า

มากยิ่งขึ้น เมื่อทองเผด็จกั้นนโยบายอนุรักษ์นิยมของผู้นำคนใหม่ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของวิถีปฏิบัติที่เป็นการรลบลู่ เกียรติภูมิและลดความสำคัญของกลุ่มทหารอาชีพ ซึ่งเป็นองค์กรที่ถือกำเนิดและปฏิบัติหน้าที่เพื่อเสริมอำนาจและความมั่นคงของผู้นำมาโดยตลอด ความขัดแย้งทางความคิดและการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของผู้นำปกครองจึงเป็นผลให้ทหารอาชีพกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันเพื่อล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเพื่อขจัดปัญหาต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มผู้คิดการปฏิวัติถือว่าเป็นเรื่องที่เกิดจากนโยบายและการปฏิบัติของผู้นำเพียงคนเดียว

รูป.๑. ถึงแม้เหตุการณ์ที่เรียกว่า "กบฏ ร.ศ.๑๓๐" จะเป็นอุบัติเหตุการในช่วงเวลาอันแสนสั้น คือ เริ่มเตรียมการในเดือนมกราคม ร.ศ.๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔) และยุติลงด้วยการถูกทางราชการจับกุมตัวในเดือนมีนาคม ปีเดียวกัน หากแต่ความไม่พอใจในระบบการปกครองแบบเก่าและความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองใหม่นั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ในสังคมไทยก่อนหน้าเหตุการณ์ "กบฏ ร.ศ.๑๓๐" นานมาแล้วและยังคงดำรงอยู่เรื่อยมา แม้ผู้นำปกครองจะใช้มาตรการในการจำกัดความคิดด้วยวิธีต่าง ๆ หากแต่ก็มีอาจจะตามกระแสความต้องการของมวลชนผู้ได้รับการศึกษาซึ่งมีความปรารถนาที่จะเห็นสังคมในรูปแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้เขาเหล่านั้นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและรับผิดชอบต่อประเทศชาติโดยเสมอหน้ากัน พื้นฐานแห่งความคิดดังกล่าวนี้เป็น "คลื่นใต้น้ำ" ในสังคมของปัญญาชนภายหลังกบฏ ร.ศ.๑๓๐ และได้ดังผลออกมาในรูปของการปฏิวัติ เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ ในที่สุด.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย